

Körülírás

I

Ma már a kérdést, hogy mi a filozófia, hogy mit jelent egyáltalán filozofálni, egyre halkabban, szinte valamiféle félig-meddig beismert kudarc felett szégyenkezve vagy éppen mit sem sejtve, észre sem véve azt, egyre ritkábban vagy egyáltalán nem is tesszük fel. S jóllehet, habár nem kérdezzük meg többé, mi a filozófia, gondolhatnánk: eközben vagy emellett mi magunk még mindig így vagy úgy, de filozofálunk, legalábbis filozófiát űzünk. De amit űzünk, az bennünket is kell, hogy hajtson a maga és a saját lényegünk felé. A filozófia, írja Jaspers, egyfajta belső bizonyosságra tart számot, ami az ember egész lényét érinti. De miről is beszélünk, amikor ma valamiféle "belső bizonyosságra" és az ember "egész lényére", "lényegére" hivatkozunk? Mire biztat ez a bizonyosság, ami olyannyira kizárólagosan csak saját lehet, hogy mindenki, a mások vezetésével vagy anélkül, de csak egyedül érheti el? Mindenki elérheti - ez semmiképpen nem jelenti azt, hogy mindenki el is éri. Kérdéses az is: eléri-e valaki egyáltalán? Hiszen az a bizonyosság, amire a filozófia számot tart, nem lehet folytonosan tartó - ekkor inkább magabiztos meggyőződésről beszélünk. A bizonyosság maga azonban létünket illetően olykor egészen elbizonytalanít. Ez az elbizonytalanodás nem tétovázás vagy éppenséggel habozás: nem a dolgokkal már sodródni nem tudó tépelődés, hanem bizonytalan magunk-előtt-állás. Ez az "előtt" pedig inkább időt mint helyet jelöl; önmagam elé állva elmulasztott lehetőségeimről veszek tudomást. A bizonyosság létemmel szembesít.

II

Mi közünk van ma a filozófiához, és a filozófiának van-e még köze hozzánk? Ha ezt kérdezzük, úgy tűnik, mintha a filozófia rajtunk kívül álló "dolog" volna, esetleg valamire használatos "eszköz". Holott filozófia csak ott és akkor lehet, ahol és amikor mi magunk vagyunk. Ha vagyunk valahol és valamikor egyáltalán, az persze még nem jelenti azt, hogy filozofálunk. Ezt ma már amúgy sem állíthatja senki sem magáról. Főként azt nem, hogy filozofál.

A filozófia mégis láthatóan ismét divattá vált, pontosabban valamilyen formában folytonosan divatban van. Igazoltnak tűnik tehát, hogy létezik a "philosophia perennis", és balgaság volna még ma is a filozófia haláláról beszélni. Még mindig létezik a "metaphysica naturalis", ami az úgynevezett 'igazságra' törve képes a legnagyobb 'hazugságra' is.

Ma senki sem mondaná magáról azt, hogy filozofál, de nem is mondhatná a nevetségessé válás veszélye nélkül. Hihetjük-e mégis, hogy a filozófia visszavonult valamiféle szentélybe, ahol utolsó papjai az utolsó csepp olajjal kenegetik lábát? Hol van ez a szentély? Talán éppen ott, ahol mi magunk is "áldozunk"? A filozófia szentélye úgy tűnik, ma (mint egykoron) az egyetemeken őriztetik. De kik ennek a szentélynek (ha van) az őrei? Talán azok, akik az egyetemeken a filozófiát oktatják. Ha a filozófia vagy a filozofálás megtanulható, akkor oktatható. Oktatják-e ma az egyetemeken a filozófiát?

A filozófia oktatása nem lehet más, mint az ébresztő ébredés, a philia tudásra törő éberségében folytonos kitartás. A tudás jele, mondja Aristotelés, a tanítani tudás. De tanítani is csak az tud, aki s z e r e t tanítani. "Nem arról van szó, hogy tudós dolgokat okítsunk, és persze mégkevésbé arról, hogy a 'gyakorlatban' felhasználható, 'életszerű' tudás után kapkodjunk"- írja Heidegger. A katedrán ágáló 'filozófus' mindig százalmas látvány. S ha a filozófia divattá válik, a szentélyt ellepik a kirándulók.

* III

Ma senki sem mondaná magáról azt, hogy filozofál. A filozófia története során folyton megújuló, és a "klasszikus" német filozófiában már túlhangsúlyozott törekvés, hogy a filozófiát tudománnyá tegyék, láthatóan elérte célját. A filozófia ha nem is szigorú, de legalább semmitmondó tudománnyá vált, papjai a szentségtelen tűznél maguknak őrzik a "tudást", hasonlatosan egy fogahullt szakácshoz, aki ütött-kopott edényeivel csörömpölve sütögeti konyhájában a maga pecsenyéjét. A filozófia szentélye a konyha, más néven az egyetemi előadóterem vagy "szeminárium", ahol gyülekeznek az örökké-éhesek, arra vágyva, hogy megtömhessék a hasuk. Mert - súlykolták belénk - csak teli hassal esik jól a gondolkodás.

Hogy megtanuljunk gondolkodni, előbb tudnunk kellene, mi is a gondolkodás. Vagy ellenkezőleg: gondolkodni csak akkor tudunk, ha a gondolkodásról való tudásra nem tartunk igényt. Eközben persze azt sem tudjuk, hogy mi magunk gondolkodunk. Ha nem tudjuk, mi a gondolkodás, ezek szerint nem is gondolkodhatunk? Mit jelent tudni azt, hogy mi a gondolkodás?

Képes lehet-e valaki arra, hogy nem-gondolkodásunkon gondolkodjék? "De hogyan jelentheti ki valaki ma azt, hogy még nem gondolkodunk, amikor a filozófia iránti érdeklődés mindenütt élénk és egyre elevenebb, amikor csaknem mindenki tudni akarja, mit is lehet a filozófiával kezdeni. A filozófusok 'a' gondolkodók. Így hívják őket, mert a gondolkodás tulajdonképpen a filozófiában játszódik le." A filozófia felé fordulva kisajátíthatjuk-e a gondolkodást? Heideggert idézve egyben magunkra is vehetjük az intést: "A filozófia iránt megmutatkozó érdeklődés még nem bizonyítja a készséget a gondolkodásra. Bizonyára mindenütt akad egyfajta komoly foglalatosság a filozófiával és annak kérdéseivel. Történetének kutatásához a tudományosság fellendülése dicséretre méltó. Hasznos és tekintélyes feladatok vannak itt, melyek betöltésére csak a legjobb erők elég jók, kivált akkor, ha nagy gondolkodókat állítanak példaképpül élénk. De maga a tény, hogy éveken keresztül nagy gondolkodók tanulmányaival és írásaival behatóan foglalkozunk, még nem garantálja azt, hogy mi magunk gondolkodunk vagy akárcsak készek vagyunk a gondolkodás megtanulására. Éppen ellenkezőleg: a filozófiával való foglalatosság azt a legmakacsabb látszatot keltheti bennünk, hogy gondolkodunk, mert hiszen szüntelenül 'filozofálunk'.

Eddig úgy hittük, ahhoz, hogy gondolkodni tanulhassunk, szükségünk van a filozófiára. Meg akartuk tudni, mi is a filozófia, útmutatót és vezetőket kerestünk, akik maguk is "filozofálnak", járják az útjukat, és ily módon bennünk is megérlelik az útra indító elhatározást. Most azt látjuk, hogy végleg le kell számolnunk a filozófiával, s ez azt jelenti, hogy számot vetünk vele; nem úgy, hogy tőle várjuk a maga igazolását, hanem inkább mi változtatjuk meg eredendően a filozófiához való viszonyunkat abban a korban, amikor már senki nem mondhatja komolyan magáról azt, hogy filozofál.

IV

Tanulni annyi, mint bölcsebbé válni abban, amit tanul az ember, mondja Platón Theaitétoszában Szókratész. Bölcsebbé pedig csak akkor válunk, ha megvan bennünk a hajlam, a képesség arra, hogy csodálkozni tudjunk. Ez a képesség vagy adottság az ember vele született hajlama, mégis, a hiedelem szerint főként a filozófusé. Habár a spontán filozofálás előfordul a gyermekeknél is, ám - mondja Jaspers - "az alkotó eredetiség" mégsem maradhat egy szösze kérdés kívánsága csupán. Az "alkotó eredetiség" hajszolásában azonban a filozófus sokszor elveszíti a beszéd eredendő egyszerűségét, vagyis nyíltságát, s habár megdöbben néha a bolondos "igazságokon", azzal védekezik, hogy nemcsak az eredmény, hanem a kivitel is fontos - épületes okoskodásai eltekintenek a gyermeki kérdések felett. A filozófusnak ugyanis komoly dolga van, a miénk pedig az, hogy felnőjünk hozzá.

Ha már önmagát ennyire komolyan veszi, bennünket is várakozásra készítet, legalábbis a filozófia iránt. A bölcsesség fogalma mára azonban már zavarossá vált. Szavaink tompa puffogása elletketlenít. Hogyan is tudhatnánk nyíltan, a dolgokra ráfeledkezve, tőlük megérintve: csodálkozni? Vannak-e "dolgok" egyáltalán? A csoda ugyan eseményszámba megy, de nem történik meg velünk.

Az egyhangúságot látva egykedvűvé válunk. Ha egykedvűek vagyunk, akkor semmin sem csodálkozunk, történjék "bármí", egykedvűségünkben már jóelőre felkészülünk rá. Ez a "jóelőre" hátráltat bennünket, egy elmúlt múlt felé int, afele, ami normája lesz a nem-csodálkozásnak, éppen azért, mert ami megtörtént vagy csak megesett, az nem v e l ü n k történt. A múlt, ami megtörtént, ugyan értelmezhető, de el nem sajátítható, mert mindig "más", és ezzel a "más"-sal szemben türelmetlenül közömbösek vagyunk. Minden, ami megtörtént, éppen "más"-sága miatt közömbös elmúlt. Ám éppen a "jóelőre" egykedvűsége tesz közömbössé önmagunk iránt, mi magunk is megesett elmúltként sodródva élünk. Néha még meglepődünk, de már nem csodálkozunk.

V

A filozófia, írja Heidegger, "az emberi-történeti Dasein kevés önálló teremtő lehetőségeinek és olykor szükségszerűségeinek egyike" (Einführung in die Metaphysik). Mindeközben mégis folyton félreértjük. Heidegger e félreértések közül kettőt nevez meg, melyek "a filozófia mai és jövőbeni helyzetére nézve megvilágítóak". Az egyik félreértés a filozófia lényege iránt támasztott túlzott követelés. A filozófiától azt várják, hogy egy nép vagy akár az egész emberiség kulturális alapvetését megteremtse, hogy a létezők első és legvégső okalapjait kutatva szilárd támaszt nyújtson. A második félreértés - szorosan kapcsolódva az elsőhöz - a filozófia teljesítményének értelmét zavarja össze. Úgy vélik, ha a filozófia nem is képes alapot teremteni, legalább közreműködhet a felépítésben. A filozófiától a praktikus-technikai kultúrüzem előmozdítását vagy éppen felgyorsítását várják, valamiféle könnyebbé tevés értelmében. "A filozófia azonban lényege szerint a dolgokat soha nem könnyebbé, hanem csak nehezebbé teszi." És ezt sem mellékesen, nem azért, mert közlésmódja a hétköznapi értelem számára idegen vagy éppenséggel örültségnek tűnik. "A filozófia valódi

gondolati teljesítménye sokkal inkább a történeti Dasein, és ezzel alapjában a l é t m e g n e h e z í t é s e. A dolgok nehezebbé tétele a létezőnek visszaadja a súlyát (a létet)." "Miért teszi mindezt? Mert a súlyossá tétel minden nagy keletkezése számára a lényeges alapfeltételek egyike." (Einführung...)

Be kellene tehát látnunk, hogy "életünk megkönnyítése" nem lehet célunk? Az európai "civilizáció", szembefordulva a "kultúrával", eleve rossz irányt vett a kezdetén? Más-e a gondolkodás súlya, mint a dolgok önkéntelen nehézkedésének?

VI

Ha a filozófia története során feltett kérdéseket és válaszokat kutatjuk, ezzel egyben már azt is beismerjük, hogy a filozófia ma már csak önnön múltjának történeti megjelenítése, amivé - írja Heidegger - válnia is kell, ha "önmagában már sem mértéket, sem szabályt nem talál". Hihetjük-e, hogy a múlt kérdései bennünket is érintenek, hogy egy "eltávozott" világba mindig visszautazhatunk, hogy a mások által feltett kérdések mindig sürgetőbbek a sajátunkénál, főként, ha mi magunk már kérdezni sem tudunk? Feladatunk lehet-e a kérdések újraisméltése, a válaszok újrakeresése, vagy éppen az lenne az egyetlen feladatunk, hogy "végre valahára m e g f e l e l ő e n feltegyük a kérdést"?

Minden kérdés, ami nem illet bennünket, illetlen marad. A gondolkodás megtanulása pedig tisztességre int. Ha megtanulnánk a gondolkodást, sem gúnyolhatnánk a filozófiát. De minden okunk megvolna rá, hogy a szemébe ne vessünk.

Újlaki Tibor

"Ahogy múltak az évek, magam is rájöttem a roppant nagy igazságra, hogy 'magis magnos clericos non sunt magis magnos sapientes', azaz: a sok tudománytól roskadozó szellem még nem válik tudományától elevenné és értelmessé is; azt is megtudtam itt, hogy a pallérozatlan, látszatra közönséges és renyhe szellem is mindig szívesen tanul a föld legokosabb embereinek ítéletéből. Szükséges, hogy annyi idegen, nagy és súlyos szellemi kincs megemésztéséhez az ember saját gondolatait füstölje ki előbb, s azokat összehúzza vagy kiirtva csináljon helyet a másokéinak."

(A tudákosságról)